

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1964.1.04>

SOTSIALISTLIKU SUURTOOTMISE EELDUSTE KUJUNEMISEST VÖRUMAAL AASTAIL 1944—1947

E. LAASI

Kaasaja üks aktuaalsemaid poliitilisi ja teaduslikke probleeme on küsimus talurahva siirdumisest sotsialistliku suurtootmise teele. Ajalooline praktika on juba hiilgavalt kinnitanud marksismi-leninismi klassikute poolt väljatöötatud kooperatsiooniplaani õigsust. Iga rahva ajaloo konkreetne areng sõjajärgseil aastail on aga toonud sellesse üldisesse seaduspärasesse protsessi oma erijooni. Sotsialistliku tootmisviisi põllumajanduses võidulepääsemise üldiste seaduspärasuste uurimise üheks teeks on kahtlemata selle murrangulise protsessi uurimine eri maades. Käesolevas artiklis esitatakse mõningaid tähelepanekuid sellest ajaloolisest protsessist Võrumaal aastail 1944—1947, lootes, et see osutub teatud panuseks kõnesoleva probleemi edasisel uurimisel üldisemast aspektist.

Nõukogude maareformi taastamine aastail 1944—1947 ja Eesti NSV põllumajanduse areng enne massilise kollektiviseerimise algust on meie ajaloo- ja majandusteaduslikus kirjanduses juba käsitlemist leidnud. Neid protsesse on uurinud A. Panksejev¹, V. Matin ja M. Bronštein² ning E. Brandt³. N. Karotamm andis Eesti NSV põllumajanduse kollektiviseerimise käigust ja iseärasustest ülevaate Moskvas 1961. aasta aprillis toimunud teaduslikul sessioonil; see avaldati hiljem ka trükis.⁴

Meie põllumajanduse kollektiviseerimise eeldusi on mõnevõrra vaadelnud I. Sorokin oma 1961. aastal ilmunud artiklis.⁵ Sama on teinud ka Eesti NSV Teaduste Akadeemia akadeemik R. Antons oma uurimuses «Agraarsuhted kodanlikus Eestis».⁶

Lühikese ülevaate meie sõjajärgsest põllumajandusest annab «Eesti NSV ajalugu».⁷ Käesoleva uurimise objektiks on võetud sündmuste areng Võrumaal, kuna konkreetsetel ajaloolistel põhjustel, millede käsitlemine ei mahu käesoleva artikli raamidesse, kujunes klassivõitlus sõjajärgseil aastail meie vabariigis kõige ägedamaks just selles maakonnas. Seda tõsiasi arvestades võime eeldada, et agraarreformi elluviimine toimus siin energilisemalt, mille tõttu erinevate klasside ning sotsiaalsete gruppide asend ning erinev lähenemine ühiskondliku arengu põhiküsimustele ilmnes selgemini.

¹ A. Panksejev, Eestimaa Kommunistliku Partei võitlus tööliklassi ja talurahva liidu kindlustamise eest aastail 1944—1960. Tallinn, 1961.

² V. Matin ja M. Bronštein, Eesti NSV põllumajanduse kollektiviseerimine ning selle sotsiaalsed ja majanduslikud tulemused. Tallinn, 1959.

³ E. Brandt, Sotsialismi ülesehitamise mõningaid iseärasusi Nõukogude Eestis. Tallinn, 1955.

⁴ Н. Г. Каротамм, Коллективизация сельского хозяйства в Эстонской ССР. История советского крестьянства и колхозного строительства в СССР. Материалы научной сессии, состоявшейся 18—21 апреля 1961 г. в Москве. М., 1963, lk. 323—335.

⁵ И. Сорокин, Некоторые вопросы работы Коммунистической партии Эстонии по восстановлению и развитию материально-технической базы сельского хозяйства республики в 1945—1948 гг.; Труды НЛКР ajaloo alalt I. Pühendatud NLKP XXII kongressile. Tartu Riikliku Ülikooli toimetised, nr. 9. Tartu, 1961.

⁶ Tallinn, 1957.

⁷ Eesti NSV ajalugu (kõige vanemast ajast tänapäevani). Teine trükk. Toimetanud G. Naan. Tallinn, 1957.

Urimus tugineb peamiselt Eestimaa-Kommunistliku Partei Arhiivi (EKPA) ja Võru Rajooni Riikliku Arhiivi (VõRRA) materjalidele.

*

Sõjajärgne maareform Eesti NSV-s, eriti aga Võru maakonnas, viidi läbi meil enne-olemata terava klassivõitluse olukorras. 1940/41. aastal ei olnud kulakud, kes kodanliku «vabariigi» kokkuvarisemisest olid sügavasti jahmunud, suutnud nõukogude maareformile osutada kuigi tugevat vastupanu. Nõukogude võimu positsioonid Eestis 1940/41. aastal olid võrreldamatult kindlamad, kui nad olid olnud Kodusõja pingelistel aastatel Nõukogude Venemaal. Seetõttu oli klassivaenlane meil neil aastail surutud rohkem n.-ö. kaitsepositsioonidele ning ta piirdus peamiselt varjatud võitlusvormidega, nagu võõrandamisele kuuluva maa, loomade ja inventari varjamine, fiktiivne maajaotus oma perekonna liikmete, sugulaste ja tuttavate vahel, vaenulike ja uusmaasaajaid hirmutavate kuulujuttude levitamine, laim ja ähvardamine. Otsest terrorit sõandas ta harva kasutada, rääkimata avalikust relvastatud vastupanust. 1944. aasta sügisel aga, kui Eesti NSV-s hakati taastama 1940/41. aasta maareformi, alustas ta selle vastu võitlust kõigi oma käsutuses olevate vahenditega. Osalt oli see tingitud ka sellest, et sõjajärgse maareformiga piirati kulaklust otsustavamalt kui 1940/41. aastal. Kui tookord oli suurtalude maid vähendatud vaid 30 hektarini, siis sõjajärgne maareformi seadus 17. septembrist 1944 lubas vajaduse korral vähendada kulakute maad isegi kuni 20 hektarini, saksa okupantide aktiivsete käsilaste maad aga vähendati erandina koguni 5—7 hektarini.

Teravamad klassivõitlust sõjajärgse maareformi ümber 1940/41. aasta maareformiga võrreldes tingis samuti see asjaolu, et kulaklikud ning kodanliknatsionalistlikud elemendid, kes Saksa okupatsiooni ajal olid toime tulnud niisuguste kuritegudega, millede andeksandmist ei olnud loota, asusid (tundes, et taganemine on võimatu) organiseerima relvastatud banditismi nõukogude võimu ja tema poolt läbiviidava maareformi vastu.

Just klassivaenlase visa vastupanu tõttu venis sõjajärgse maareformi elluviimine hoopis pikemale ajavahemikule, kui oli plaanitud.⁸ 1940. aasta sügisel alustatud maareform oli lõpule viidud teatavasti 1941. aasta kevadeks, kuid 1944. aasta sügisel alustatud maareformiga tuldi toime alles 1947. aasta suvel. Ilmselt ei suudetud 1944. aasta sügisel ette näha kõiki neid raskusi, mis takistasid maareformi teostamist nii kiiresti, nagu see oli kavatsatud.

Esimeseks häirivaks asjaoluks oli see, et maata ja vähese maaga talupoegadelt saabus vähe sooviavaldusi maa saamiseks. Nii laekus kogu vabariigis 15. novembriks 1944, s. t. kuu aega enne seda, kui maareform oli kavatsatud lõpule viia, ainult 13 400 avaldust. Alles 31. detsembriks tõsis avalduste arv 46 669-le.⁹

Võrumaal oli ajalehe «Rahva Hääle» andmeil 5. novembriks 1944 esitatud maa saamiseks ainult 723 sooviavaldust.¹⁰ Kui arvestada, et saksa okupantide poolt oli Võrumaal maad ära võetud 2492 uusmaa- ja 4992 juurdelõikesaajalt,¹¹ siis selgub, et vahetult enne sooviavalduste esitamise lõpptähtaja kätte jõudmist oli vaevalt 1/10 endisi maasaajaid avaldanud soovi maa tagasisaamiseks.

Peamiseks põhjuseks, miks maasaamise sooviavaldused Võrumaal, ja ka Eesti NSV-s üldse, nii tagasihoidlikult laekusid, olid klassivaenlase poolt töötava talurahva hulgas sihilikult levitatavad hirmutavad kuulujutud saksa okupantide tagasitulekust või mõne kapitalistliku lääneriigi võimu kehtestamisest Eestis ning sellele rajatud ähvardused.

28. novembril 1944 teatati Võrust, et «seoses maareformi seaduse avaldamisega on sagenenud vaenulike elementide nõukogudevastane agitatsioon, millega tahetakse nõukogude võimu tegevust diskrediteerida ning kehviktalupoegi mõjutada mitte esitama maa-

⁸ Peamised tööd maareformi alal tuli läbi viia 15. detsembriks 1944. «Eesti NSV Teataja» nr. 4, 20. okt. 1944.

⁹ V. M a t i n ja M. B r o n š t e i n, Eesti NSV põllumajanduse kollektiviseerimine ning selle sotsiaalsed ja majanduslikud tulemused, lk. 71.

¹⁰ «Rahva Hääle» 12. nov. 1944.

¹¹ «Statistische Berichte für den Generalbezirk Estland» 1943, nr. 13(3), lk. 121.

saamiseks sooviavaldusi».¹² Levisid kuulujutud, et Saksa väed on Riia tagasi võtnud ja liiguvad edasi Valga suunas, et on oodata inglaste ja ameeriklaste saabumist Eestisse jne. Veriora vallas rääkisid kulakud, et kui ameeriklased tulevad, siis hävitatakse vaesed lõik — hällist kuni hauani.¹³ Valgjärve vallas ütlesid hallparunid kehvikutele, et «kui julged maad võtta, siis läheb veel halvemini kui 1941. aastal»¹⁴.

Tuleb arvestada, et niisugused kuuldused ja ähvardused lasti liikvele talupoegade hulgas, kes veel liigagi hästi mäletasid 1941. aasta sündmusi, seda, et paljud uusmaasaajad olid elajalikult mõrvatud ainult sellepärast, et nad olid sõandanud võtta nõukogude võimult vastu kulakutelt äralõigatud maad.

Niisuguses olukorras pöördusid ajakirjandus ja vabariigi juhtivad töötajad korduvalt maatameeste ja kehvikute poole julgustavate üleskutsetega. «Rahva Hääles» avaldati 6. novembril 1944 kirjutis «Esinetagu julgesti maasooviavaldustega». 22. ja 23. oktoobril 1944 toimunud eesti talurahva konverentsil paljastasid Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu esimees A. Veimer, põllutöö rahvakomissar G. Abels ja Maakorralduse Peakomisjoni esimees J. Pärn nende desorienteerivate kuulujuttude alusetust. 6. novembril puudutas seda küsimust oma kõnes ning julgustas töötavat talurahvast EKP Keskkomitee sekretär N. Karotamm.¹⁵

Kõigest sellest hoolimata jäi kuni novembri teise pooleni maasaamise sooviavalduste esitamine siiski tagasihoidlikuks.

Tuleb ära märkida, et samal ajal tehti 1944. aasta lõpul ja 1945. aasta alguseski kohatadel vastavat selgitustööd ebapisavalt. Valdade täitevkomiteed kui nõukogude võimu kohalikud organid ei olnud suutelised tegema vajalikku selgitustööd talupoegade hulgas, et hajutada nende kahtlusi ja kartusi. Selle põhjuseks oli asjaolu, et valdaval enamikul valdade täitevkomiteede esimeestest puudusid esialgu vajalikud töökogemused. Esines ka juhtumeid, kus nende hulka oli pugenud nõukogude võimule vaenulikke inimesi. Nii tagandati Võrumaal 1944. aasta detsembris Kooraste, Urvaste ja Varstu valla täitevkomitee esimehed ja Lasva ning Leevi valla täitevkomitee sekretärid, kes ei õigustanud töötava talurahva usaldust.¹⁶ Uutega tuli asendada ka Põlva ja Leevi valla täitevkomitee esimehed, kes osutasid saksa okupantide omaaegseteks aktiivseteks abimeesteks.¹⁷ Loomulikult ei tundnud need isikud mingit huvi maareformi kiire läbiviimise vastu.

Teise olulise põhjusena tuleb ära märkida, et Võrumaa parteiorganisatsioon oli peale maakonna vabastamist 1944. aasta augustis, mil enamik kommuniste võitles veel rindel, arvuliselt väga nõrk: temasse kuulus kõigest paarkümmend kommunisti, ja alles 1. jaanuariks 1945 tõusis nende arv 64-le.¹⁸ Sellises olukorras ei olnud alguses võimalik valdades partei-algorganisatsioon luua. Suuri raskusi oli isegi valla parteiorganisaatorite leidmisega. Veel 1945. aasta esimesel poolel oli Võrumaa 26 valla hulgas mitmeid, kus parteiorganisaatorid töötasid kohakaasluse alusel. Kõige selle all kannatas ka talupoegade hulgas tehtava poliitilise selgitustöö ulatus ja tase, mis klassivaenlasel võimaldas mõningal määral pidurdada maasaamise sooviavalduste esitamist.

Märgatav muutus töötava talurahva aktiivsuses leidis aset pärast seda, kui Nõukogude Armee oli Eesti NSV territooriumi hitlerlastest lõplikult vabastanud. Juba novembri lõpul 1944 teatati Võrust, «et peale Eesti lõplikku vabastamist fašistidest on talupoegade sümpaatiid otsustavalt kaldunud Nõukogude võimu poole, süvenenud usk tema põhimajäämisse. Selle tõendiks on maasaamise sooviavalduste intensiivne sissetulek».¹⁹ 10. detsembriks oligi Võrumaal laekunud juba 5666 maasaamise sooviavaldust.²⁰

Uheks raskemaks ülesandeks sõjajärgse maareformi läbiviimisel oli võitlus võõrandamisele kuuluva inventari, loomade ja seemnevilja varjamise ning kõrvaldamise vastu.

¹² EKPA, f. 18, nim. 18-3, s.-ü. 53, l. 1.

¹³ A. Apsi mälestused. — ENSV TA Ajaloo Instituudi kogu.

¹⁴ R. Tensoki mälestused. — ENSV TA Ajaloo Instituudi kogu.

¹⁵ «Rahva Häälel» 7. nov. 1944.

¹⁶ EKPA, f. 18, nim. 18-3, s.-ü. 1, l. 92.

¹⁷ Sealsamas, s.-ü. 3, l. 9.

¹⁸ Sealsamas.

¹⁹ Sealsamas, s.-ü. 53, l. 2.

²⁰ EKPA, f. 1, nim. 1-3, s.-ü. 184, l. 97.

17. septembril 1944 Eesti NSV Ülemnõukogu poolt vastuvõetud maareformi seadus nägi ette, et sealt, kust võõrandatakse maad, tuleb võõrandada ka osa inventari, loomi ja seemnevilja, mida vähendatud talu tingimustes enam kasutada ei saa. Seaduse sellegi osa elluviimisele osutasid kulakud vastupanu ning asusid hävitama või varjama oma võõrandamisele kuuluvat vara.

Ka Võrumaal tapeti palju võõrandamisele kuuluvaid loomi või müüdi ära, eriti sõja läbi raskesti kannatanud Pihkva oblastisse. 10. jaanuaril 1945 teatati näiteks Misso vallas, et seal oli kinni peetud 24 ebaseaduslikult Pihkva oblasti elanikele müüdüd lehma.²¹ 31. jaanuarist 1945 pärinevas teates märgitakse, et seadusvastane loomade müük Võru maakonnas jätkub.²²

Kulakluse tegevust võõrandamisele kuuluva vara kõrvaldamisel soodustas esialgu ka valdade täitevkomiteede ja maakorralduse komisjonide passiivsus selle vara arvele- ja ülevõtmisel.

1945. aasta kevadkülvi alguseks oli kulakutelt võõrandatud maa iga hektari kohta vilja ära võetud näiteks Kooraste vallas 2,9, Mõniste vallas 4,9, Mäe vallas 5,0 ja Sõmerpalu vallas 6,7 kg.²³ Kui oletada, et umbes $\frac{1}{3}$ kulakutelt võõrandatud maast Võrumaal oli põllumaa, siis tuleb välja, et mainitud valdade suurtalunikelt ei võetud üle isegi üht kümnendikku selle põllumaa seemendamiseks kuluvast viljaseemnest.²⁴

18. detsembril 1944 oli Võrumaal juba välja antud 2556 uusmaakohta ja 2959 juurde- loiget. Samaks ajaks aga oli kulakutelt võõrandatud hoonetega varustatud kõigest 133, hobustega 41, lehmadega 80 ja sigadega 4 uusmaasaajate majapidamist.²⁵

1. ja 2. detsembril 1944 toimus Tallinnas EKP Keskkomitee V pleenum, mille päevakorras olid peamiselt maareformiga seoses olevad küsimused. Pleenumil vastuvõetud otsuses rõhutati, et maareformi teostamine on tähtsaim poliitiline akt, tähtsaim riiklik ülesanne, millest oleneb nõukogude korra kindlustamine maal. Pleenum kohustas vabariigi parteiorganisatsioone otsustavalt ja julgelt pidama võitlust külakurnajate ja nende abilistega. Mõisteti resoluutselt hukka need, kes püüdsid leplikult elada külakurnajatega ja tegelikult neid toetasid. Nõukogude võimu kohalikel esindajailt nõuti, et nad järjekindlalt paljastaksid külakurnajate riukad, mille abil need püüavad säilitada oma maad, loomi ja inventari. Keskkomitee V pleenumi otsused kohustasid parteiorganisatsioone looma kehvik- ning keskmiktalupoegadest koosneva laialdase aktiivi, keda tuleb kaasa tõmmata maareformi tegehitule elluviimisele ja võitluse kulakluse vastu.²⁶

10. detsembril 1944 arutas EKP Keskkomitee büroo maareformi elluviimist Võrumaal ja märkis ära, et see toimub mitterahuldavalt. Juhiti tähelepanu sellele, et inventari, vilja ja loomade ülevõtmine kulaklikest taludest toimub ainult üksikutes valdades ja neiski aeglaselt.²⁷ Võrumaa parteiorganisatsiooni kohustati esinevad puudused likvideerima ja mobiiliseerima maareformi lõpuleviimiseks laialdased töötava talurahva hulgas.

Pärast EKP Keskkomitee V pleenumit võttiski maareformi elluviimine kiirema tempo. 1. jaanuariks 1945 said maa kätte rõhuv enamik maatamehi ja vähese maaga talupoegi. «Talurahvalehe» andmeil oli vabariigis 1. jaanuariks 1945 saanud maad 39 501 uusmaaja juurdeõikesaajat.²⁸ Akadeemik R. Antons järgi oli nende arv maareformi lõpuks, s. o. 1. juuniks 1947 kasvanud ainult 2810 võrra, ulatudes 42 311-le.²⁹

Sama võib täheldada ka Võru maakonna kohta, kus 26. detsembril 1944 oli maa kätte antud 5861-le uusmaa- ja juurdeõikesaajale,³⁰ kelle arv 1945. aasta novembriks tõusis maksimaalsele tasemele — 6101-le.³¹

²¹ EKPA, f. 18, nim. 18-4, s.-ü. 4, l. 6.

²² Sealsamas, s.-ü. 6, l. 12.

²³ Sealsamas, s.-ü. 1, l. 246.

²⁴ 1 ha külvinormiks arvestati 1945. aasta kevadel 200 kg teravilja.

²⁵ EKPA, f. 18, nim. 18-3, s.-ü. 5, l. 131 ja 132.

²⁶ EKPA, f. 1, nim. 1-74, s.-ü. 9, l. 12 ja 13.

²⁷ Sealsamas, nim. 1-3, s.-ü. 184, l. 101 ja 102.

²⁸ «Talurahvaleht» 21. jaan. 1945.

²⁹ R. Antons, Agraarsuhted kodanlikus Eestis. Tallinn, 1954, lk. 252.

³⁰ EKPA, f. 18, nim. 18-3, s.-ü. 1, l. 104 ja 105.

³¹ Sealsamas, nim. 18-4, s.-ü. 4, l. 147.

Kuid otsustada maareformi edu üle ainult väljaantud maakohtade arvu järgi ei oleks sugugi õige. Kuna maareformi teostamisel esines moonutusi, ei olnud kõik konfiskeeritud maad läinud nendele, kellele nad pidid minema. Esines juhtumeid, kus uusmaasaajate sekka oli pugenud kulakute perekonnaliikmeid ning tuttavaid, mille tagajärjel üsnagi tihti suurtaludest maa äralõikamine jäi ainult formaalseks aktiks. Ka olid uusmaasaajad sageli saanud suurtalude halvemaid ääremaid.

Kuna taoline olukord valitses kogu vabariigis, siis olid Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EKP Keskkomitee sunnitud 14. detsembril 1944 välja andma määruse nr. 380 «Eesti NSV Ülemnõukogu 17. septembri seaduse — saksa okupantide poolt äravõetud maa tagasiandmise kohta Eesti NSV talupoegadele — täitmise käigu ja Eesti NSV põllumajanduse taastamise esmajärgkordsete abinõude kohta». Selle määruse peamiseks ülesandeks oli aktiviseerida varanduse võõrandamist saksa okupantide käsilastelt ja vähendamisele kuuluvaist suurtaludest.

Muu hulgas kohustati selle määrusega saksa okupantide käsilastelt tasuta ära võtma osa hooneid, kõik hobused, põllumajanduslik inventar, 1944. aasta viljasaak ja hein, jättes neile mitte üle ühe lehma, sea, lamba ja lihsat põllumajanduslikku inventari, mis on tarvilik 5—7 ha maa harimiseks.

Kõik majapidamised, millelt osa maad oli maareformiga ära võetud, tuli üksikult läbi vaadata ning määrata kindlaks, millistelt neist tuleb varandust võõrandada raha eest ja millistelt tasuta. Seejuures tuli arvesse võtta majapidamise omaniku ja tema perekonna liikmete tegevust okupatsiooni ajal. Võõrandatud vara kuulus üleandmisele masina-traktorijaamadele ja hobulaenutuspunktidele, mis nende vajaduste rahuldamisest üle jäi, tuli anda kehviktalupoegadele.³²

Määruse nr. 380 elluviimine oli järjekordseks hoobiks fašistide käsilastele ja järjekordseks sammuks kulakluse piiramise teel. Kuna kõnesoleva määruse eesmärgiks oli töötava talurahva abistamine riigi poolt võõrandatud varade arvel, siis tugevdas tema vastuvõtmine ühtlasi ka nõukogude võimu autoriteeti maal ja kindlustas tööliste ning talurahva liitu. Teisest küljest muutis määruse nr. 380 elluviimine klassivõitluse tunduvalt teravamaks. Sagenesid relvastatud kallaletungid nõukogude võimu esindajatele ja uusmaasaajatele. Nii teatati 1. augustil 1945 Meremäe vallast, et mitmed kulakud, kelle pojad varjasid end metsas, suutsid bandiitide läheduses asumist kasutades mõnda aega takistada oma hobuste ja kariloomade võõrandamist. Kui Veretino külas mindi võõrandamisele kuuluvaid loomi ära tooma, tulistati võõrandajaid metsaservalt automaatidest.³³ Samas vallas Suure-Härma külas mindi 6. septembril 1945 üles kirjutama kulak Mihhail Haaviku varandust. Kui kohalikud aktivistid Baikov, Beresov ja Kornes tema talule liginesid, jooksid kulaku pojad sealt relvadega minema. Hiljem, kui aktivistid olid tagasiteel, tungiti neile kallale, tapeti Baikov ja Beresov ning haavati Kornesit.³⁴

Klassivaenlase vihane vastupanu ei võimaldanud määrust nr. 380 kusagil vabariigis ettenähtud tähtjaks, s. o. 15. jaanuariks 1945, ellu viia, vaid see jätkus tegelikult kogu 1945. aasta jooksul.³⁵ Kuid tuleb märkida, et võitlus kõnesoleva määruse elluviimise eest oli partei ja nõukogude organeile ning selle võitluse käigus tekkinud laialdasele töötava talurahva aktiivile heaks klassivõitluse kooliks.

Kui 1944. aastal ja 1945. aasta alguses oli kohalik aktiiv valdades tegutsenud veel suhteliselt tagasihoidlikult, siis 1945. aasta teisest poolest alates olukord muutus. Kohalikest kehviktalupoegadest koosneva aktiivi abil avastati näiteks isegi veel 1945. aasta sügisel Veriora vallas ühel hallparunil tervelt 5 varjatud lehma ja 4 hobust, peale selle veel 23 ha varjatud maad.³⁶ A. Kulbok, kes 1944. ja 1945. aastal oli nii Misso kui ka Ruusmäe valla parteiorganisatoriks, märgib oma mälestustes: «Kehvikud abistasid

³² «Eesti NSV Teataja» 22. dets. 1944.

³³ EKPA, f. 1, nim. 1-37a, s.-ü. 10, l. 63.

³⁴ Võru rajooni TSN Täitevkomitee jooksev arhiiv, toimik «Maakorralduse Komisjoni protokollid 1945.—1952. a.», l. 36.

³⁵ EKPA, f. 1, nim. 1-37a, s.-ü. 42, l. 4.

³⁶ EKPA, f. 18, nim. 18-4, s.-ü. 4, l. 131.

meid peidetud loomade ülesleidmisel. Alati, kui läksime peidetud loomi või vara otsima, olime enne aktiivi kaudu selgitanud, kus peidetud vara võis umbkaudu olla.»³⁷

1945. aasta augusti lõpuks, kui Võrumaal varade võõrandamine oli põhiliselt lõpule viidud, oli kulakutelt üle võetud 38 traktorit, 681 hobust, 1296 lehma, 828,96 t teravilja ja 613 elumaja.³⁸ 31. detsembriks 1945 oli kogu Eesti NSV ulatuses kulakutelt üle võetud 312 traktorit, 7978 hobust, 13 799 lehma, 5116 t teravilja jm.³⁹

Üheks levinumaks võitlusvõtteks nõukogude maareformi vastu oli fiktiivne maajaotus. Kulak andis temalt äravõtmisele kuuluva maa oma perekonna liikmele, sugulasele, tuttavale või isegi endisele teenijale, kes sai seega «uusmaasaajaks». Tegelikult aga kasutas seda maad koos võõrandamisele kuuluva varaga endine peremees edasi. Niisugune fiktiivne maajaotus andis kulakule koguni soodustusi maksude ja riiklike müügikohustuste näol, mis määrati «uusmaasaajale» tunduvalt väiksematena.

Võrumaal avastati fiktiivseid maajaotusi kaunis rohkesti juba 1945. aasta kevadel, kuid ka hiljem.

5. juunil 1946 anti välja Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja EKP Keskkomitee määrus nr. 456, millega likvideeriti maakondade ja valdade maakorralduse komisjonid ning loodi igas maakonnas paar-kolm maareformi läbiviimisel esinenud vigade parandamise komisjoni, eesotsas maakonna vastutavate töötajatega. Nende komisjonide ülesandeks oli talu-talut kontrollida maareformi läbiviimise õigsust ning kõrvaldada ilmnenud puudused.⁴⁰

Maakondlikud komisjonid alustasid oma tegevust 1946. aasta teisel poolel ja viisid oma töö lõpule 1947. aasta suveks. Ilmnes, et kulakute poolt tekitatud moonutusi esines maareformi elluviimisel küllaltki rohkesti.

Maareform oli nii või teisiti puudutanud üldse 76 130 majapidamist. Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi Maakorralduse Valitsuse andmetel tegid maareformi parandamise komisjonid kokku üle vabariigi parandusi 13 853 majapidamises. Nende parandustega likvideeriti 1450 fiktiivset maajaotust ja 2600 juhul vahetati uusmaa- ja juurdelõikesaajate halvemad maad kulakutele jäetud paremate maade vastu.⁴¹ Seega haarasid need parandused 18,2% maareformiga puudutatud talundeist.

Võrumaa Täitevkomitee teatas 4. novembril 1946, et maareformi läbiviimisel esinenud vigade parandamise komisjonid on avastanud fiktiivseid maajagamisi eranditult kõigis senini kontrollitud valdades.⁴² Kahjuks ei ole meil korda läinud kindlaks teha, kui palju üldse avastati ning likvideeriti Võru maakonnas fiktiivseid maajaotusi aastail 1944—1947, samuti puuduvad andmed selle kohta, kui palju avastati siin fiktiivseid maajaotusi maakondlike maareformi parandamise komisjonide poolt alates 1946. aasta sügissuvest kuni maareformi lõpuleviimiseni mais 1947.

Fiktiivsete maajaotuste arvu Võrumaal võime sellepärast kindlaks määrata ainult umbkaudselt.

EKP Võrumaa Komitee sekretär E. Inti ütles maakonna parteiorganisatsioonide koosolekul 21. detsembril 1946, et maakondlike maareformi parandamise komisjonide poolt oli selleks ajaks Võrumaal avastatud 61 fiktiivse maajaotuse juhtu.⁴³ Maareformi vigade parandamine oli selleks ajaks Võrumaal lõpule viidud vaid seitsmes vallas (Põlvas, Kõllestes, Lahedal, Sõmerpalus, Antslas, Urvastes ja Võru vallas).⁴⁴ Nende valdade talundite arv moodustas kogu Võrumaa talundite arvust ümmarguselt ühe kolmandiku.⁴⁵ Kui arvestada, et ülejäänud Võrumaa valdade peale langeks vastavalt $\frac{2}{3}$ fiktiivseist maajaotustest, siis saaksime maakondlike maareformi parandamise komisjonide poolt

³⁷ A. Kulboki mälestused. — ENSV TA Ajaloo Instituudi kogu.

³⁸ EKPA, f. 1, nim. 1-37a, s.-ü. 18, l. 12.

³⁹ Sealsamas, s.-ü. 42, l. 4 ja 5.

⁴⁰ «Eesti NSV Teataja» 1946, nr. 31.

⁴¹ Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi Maakorralduse Valitsuses leiduv toimik «Земельная реформа в Эстонской ССР», l. 13 ja 14.

⁴² VõRRA, f. 182, nim. Ajutine, s.-ü. 38, l. 75.

⁴³ «Tööraha Elu» 24. dets. 1946.

⁴⁴ «Tööraha Elu» 12. dets. 1946.

⁴⁵ VõRRA, f. 237, nim. 1, s.-ü. 36, l. 32.

avastatud fiktiivsete maajaotuste üldarvuks maakonnas ca 180. Kui meenutada, et Võrumaal vähendati maid üldse 3440 talundil (arvestamata peremehega, saksa kolonistide ja rahvaenlaste majapidamisi, mis võõrandati täielikult), siis moodustas siin 1946. aasta sügisest kuni 1947. aasta suveni avastatud fiktiivset maajaotust kasutanud talundite arv kõnesolevatest talunditest 5,2%.⁴⁶ Võrdluseks olgu märgitud, et üle vabariigi oli nüüsguseid vähendatud talusid 35 591⁴⁷ ning maakondlike maareformi parandamise komisjonide poolt avastati neist 1450-l, s. o. pisut rohkem kui 4%-l, fiktiivset maajaotust.

Üks suuremaid fiktiivseid maajaotusi Võrumaal paljastati 1946. aasta suvel Räpina vallas kulak Jaan Mälbergile kuuluvas talus, kus 1939. aastal oli 49 ha maad, 15 lüpsilehma, 4 hobust, 2—3 aastateenijat ja 3 suvilist. Et talu tervikuna säilitada, oli J. Mälbergi naise vend, kes töötas Tallinnas, esitanud avalduse samast talust maa saamiseks, mis kogemusteta valla maakorralduse komisjoni poolt rahuldatigi: talle anti 20,77 ha. Muidugi ei asunud värske «uusmaasaaja» maa majandamisele, vaid võttis fiktiivse majandi hooldajaks Mälbergi sulase, kelle kaudu maa jäi täielikult endise peremehe kasutusse.⁴⁸

Sama valla kulak E. Parman, kellel enne maareformi oli 61,31 ha suurune talukoht ja kes 1939. aastal pidas 4 hobust, 18 lüpsilehma ja 14 siga ning pidevalt 4 aastateenijat, sokutas uusmaasaajate hulka ühe oma Võrus elava tuttava, kellel õnnestuski saada Parmani maadest 18 ha, samuti hobuse, lehma, sea, lamba ning põllutööriistu.⁴⁹ Kogu see maa ja vara jäi kuni 1946. aasta suveni, s. o. tehingu paljastamiseni, endise peremehe kasutada.

Võitlust fiktiivse maajaotuse ja teiste maareformi moonutuste vastu juhtis ja organiseeris Eestimaa Kommunistlik Partei, kes selleks mobiliseeris enda ümber töötavat talurahvast. Võrumaal korraldasid valdade parteiorganisatsioonid sellel eesmärgil 1946. aasta suvel ja sügisel uusmaa- ja juurdelõikesaajate koosolekuid, kus talupojad said võimaluse paljastada maareformi läbiviimisel esinevaid vääärnähtusi. Taoline koosolek toimus Veriora vallas juba 17. juulil 1946. Koosolekul sõna võttes märkis valla parteiorganisator J. Kivimets, et uusmaasaajad on olnud senini veel liialt kartlikud, ega pole nõudnud oma õigusi. Neile on sageli antud halvemaid maid. Ta kutsus kõiki uusmaasaajaid üles mitte laskma end mõjutada kulakutest, vaid julgelt nõudma esinenud moonutuste parandamist.⁵⁰ Parteiorganisatori üleskutse leidis koosolijate seas kohe vastukaja. Uusmaasaajad, kes senini olid maareformi läbiviimisel tehtud moonutustest enamasti vaikinud, paljastasid partei esindaja sõnavõttust julgust saades esinevaid moonutusi hulgaliselt ning tegid ettepanekuid nende parandamiseks. Selgus, et 26-st kohal olnud uusmaasaajast olid vaid seitse rahul neile antud maaga.⁵¹

Koorastes toimus valla parteiorganisatsiooni poolt kokkukutsutud uusmaa- ja juurdelõikesaajate koosolek 27. augustil. Kohal viibinud 97-st uusmaa- ja juurdelõikesaajast teatasid 44, et endine valla maakorralduse komisjon oli 1944. aastal neile maad andes kaitsnud suurtalunike huve, mille tõttu nad olid saanud halvemaid maid.⁵²

Taalised koosolekud toimusid 1946. aasta teisel poolel enamikus Võrumaa valdades.

Kõik avastatud fiktiivsed maajaotused ja muud moonutused likvideeriti maakondlike maareformi vigade parandamise komisjonide poolt. Uusmaasaajatel avanes sellega seoses võimalus mitte ainult vahetada halvemaid maid paremate vastu, vaid ka laiendada oma talundite maad kulaklikest talunditest seoses maareformi parandamisega täiendavalt eral-

⁴⁶ Vrd. EKPA, f. 1, nim. 1-37a, s. ü. 42, l. 1—3 leiduvate andmetega. Kui aga arvestada, et fiktiivseid maajaotusi hakati Võrumaal likvideerima kohalike täitevkomiteede poolt juba 1945. aasta kevadel, siis võib arvata, et talundite arv, kus kasutati fiktiivset maajaotust, suureneb 2—3-kordseks, 400—500-ni, fiktiivsete maajaotuste protsent aga tõuseks vastavalt 11,0—14,5-le.

⁴⁷ Vrd. R. Antons, Agraarsuhted kodanlikus Eestis, lk. 251.

⁴⁸ EKPA, f. 18, nim. 18-5, s. ü. 80, l. 66 ja 67.

⁴⁹ VõRRA, f. 198, nim. 1, s. ü. 187, l. 40.

⁵⁰ VõRRA, f. 212, nim. 1, s. ü. 6, l. 73.

⁵¹ Sealsamas, l. 73.

⁵² EKPA, f. 18, nim. 18-5, s. ü. 45, l. 21.

datud maade arvel. Selle tagajärjel tõusis Võrumaal uusmaakohtade keskmine suurus 9 hektarilt 1945. aasta lõpul 10,4 hektarile aprillis 1947.⁵³

Maareformi moonutused parandati ja maareform viidi Võrumaal lõpule 1947. aasta aprillikuus. 28. märtsiks 1947 oli maareformi elluviimisel esinenud vigade kõrvaldamine lõpetatud 20 vallas (Võrumaal oli sel ajal 30 valda), lõpetamisel 8 vallas ja ainult kahte valda polnud maakondlikud maareformi parandamise komisjonid veel jõudnud.⁵⁴

7. mail 1947 teatas EKP Võrumaa Komitee EKP Keskkomiteele, et maakonnas on maareformi vigade likvideerimine lõpetatud.⁵⁵

1947. aasta maikuuks, s. o. maareformi lõpetamise ajaks, kujunesid Võrumaal talundite suurusrühmad järgmisteks:

Aastad	Talundeid kokku	Kuni 1 ha	1—5 ha	5—10 ha	10—20 ha	20—30 ha	üle 30 ha
1947. a. mais*	17 324	551	2451	3712	7004	3606	—
1939. a.**	13 952	ei arvestatud	2496	2144	3949	2723	2640

* EKPA, f. 18, nim. 18-5, s.-ü. 4, 1, 25. 1947. a. andmed, koos 1945. a. Võrumaaga liidetud 4 endise Petserimaa valla talunditega.

** III põllumajandusloendus 1939. a. Vihik I. Tallinn, 1940, lk. 13.

Uusmaasaajaid oli 1947. aastal Võru maakonnas 2577 ja juurdelõikesaajaid 3104.⁵⁶ Talundeid, mille maid maareformi tulemusena vähendati, oli 4008.⁵⁷

Nagu näeme, olid ülekaalu saavutanud keskmise suurusega (10—30 ha) mtajapidamised, mis moodustasid talundite üldarvust Võrumaal 61,2%, ühtlasi kuulus neile üle 80% tol ajal talude kasutuses olevast maast Võrumaal. Seega muutis sõjajärgne maareform Võrumaa küla sotsiaalse ilme tunduvalt ühtlasemaks. Oli likvideeritud üle 30-hektarilised suurtalundid ning vähenenud alla 5-hektariliste kehvikmajapidamiste osatähtsus üldises talundite arvus.

Peale maakasutuse ühtlasemaks muutmise vähendas sõjajärgne maareform vahet ühelt poolt küla jõukate kihtide ja teiselt poolt maatameeste ja kehvikute vahel veel sellega, et kulakutelt võõrandatud varast anti suur osa üle uusmaasaajatele ja kehvikutele. Samas suunas mõjus ka nõukogude võimu poolt kohustuslike müüginormide ja maksustamise alal rakendatav poliitika, mis asetas uusmaasaajad ja kehvikud kulakutest tunduvalt parematesse tingimustesse. Samuti aitas seda vahet tasandada võõra tööjõu kasutamise piiramine, mis võttis kulakutelt ühe rikastumise allika. Selle tulemusena vähenes esimestel sõjajärgsetel aastatel taluteenijate, sulaste ning juhutööliste arv tunduvalt: suur osa nendest oli maad saades muutunud uusmaasaajaks.

Eesti NSV Ametiühingute Kesknõukogu konstateeris juba 7. veebruaril 1945, et maareformi tagajärjel on Maatööliste Ametiühingu vallaorganisatsioonidesse jäänud veel ainult umbes 25% sulastest, maatameestest ning juhutöölistest, kes sinna olid kuulunud 1944. aasta lõpul.⁵⁸ Muidugi leidis Võrumaal isegi 1945.—1947. aastal sulaseid ja teenijaid, kuid suur osa nendest oli pärit kas linnadest või koguni teistest liiduvabariikidest ja viibis Võrumaal ajutiselt.

Kuid ometi ei saaks väita, et enamik 1944.—1947. aastal maad saanud maatamehi ja kehvikuid oleks 1947. aastaks ja hiljemgi muutunud keskmiktalupoegadeks, kuigi nen-

⁵³ Sealsamas, s.-ü. 4, 1, 25.

⁵⁴ Sealsamas, s.-ü. 1, 1, 149.

⁵⁵ Sealsamas, nim. 18-6, s.-ü. 10, 1, 15.

⁵⁶ Sealsamas, 1, 69.

⁵⁷ EKPA, f. 1, nim. 1-37a, s.-ü. 42, 1, 1—3.

⁵⁸ AUNA (= Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu arhiiv), nim. 1, s.-ü. 19, 1, 16.

dele antud maade suuruse järgi kuulus nende majand 10—30-hektariliste talundite gruppi.

Teisest küljest peab märkima, et maareformiga 30 hektarile ja mõnikord allapoole sedagi vähendatud suurtalundid jäid veel mitmeks aastaks majanduslikult jõukamateks kui keskmiktalundid.

Juba VSDTP Stokholmi kongressil 1906. aastal vastuvõetud partei programmis märgiti väikemaapidamise perspektiivivust. V. I. Lenin rõhutas ühes oma 1917. aasta suvel avaldatud artiklis selle teesi suurt tähtsust ning tsiteeris teda: «Partei seab *igal* juhul ja *igasuguses* demokraatlike agraarreformide olukorras oma ülesandeks ... hoiatada teda (s. t. maaproletariaati — E. L.), et ta ei laseks end ahvatleda väikemaapidamise süsteemist, mis kaubatootmise tingimustes ei suuda kunagi kaotada hulkade viletsust, ja lõpuks näidata, et on vaja täielikku sotsialistlikku pööret kui ainsat vahendit igasuguse viletsuse ja igasuguse ekspluateerimise kaotamiseks.»⁵⁹

N. Karotamm hindab sõjajärgset maareformi Eesti NSV-s kui üleminekuastet sotsialistlikule põllumajandusele, mis oli vajalik selleks, et «aidata kehvikutel ja keskmikel nende endi kogemuste najal veenduda selles, et jõukas ning kultuurne elu ei ole üksikmajapidamises võimalik».⁶⁰

Samal ajal kui EKP vastavalt meie talupoegade soovile viis ellu maareformi, millega loodi juurde tuhandeid väiketalusid, valmistas ta ühtlasi ette pinda tulevaseks kollektiviseerimiseks. Selleks tugevdati kõigiti tol ajal meie põllumajanduses esialgu suhteliselt väikest osa etendanud sotsialistlikku sektorit: masina-traktorijaamu, hobulaenu- tuspunkte ja sovhoose. Nende sotsialistlike ettevõtete saavutused meie põllumajanduses veensid talupoegi sotsialistliku suurmaapidamise eelistes, eriti aga selles, mida andis põllumajanduslike tööde mehhaniseerimine.

V. I. Lenin rõhutas juba 1919. aastal, et üleminek sotsialistlikule suurmaapidamisele on teostatav sel juhul, kui põllutöid mehhaniseerida suures ulatuses. «Seda üleminekut saab kiirendada ainult siis, kui anda talupojale niisugust abi, mis võimaldaks tal määratu suures ulatuses parandada kogu põllumajanduslikku tehnikat, seda põhjalikult ümber kujundada.»⁶¹ Ei ole kahtlust, et V. I. Lenin ei mõtle siin abi andmist talupoegade üksikmajapidamistele, vaid peab silmas sotsialistlikku suurpõllumajandust.

V. I. Lenin hoiatas aga mitmel korral, et põllumajanduse sotsialistliku ümberkorraldamisega ei tohi kiirustada, vaid enne tuleb talupoegi selleks tõsiselt ette valmistada. «Me teadsime, et talupojad usuvad ainult siis ühe või teise abinõu kasulikkust, kui nad omaenda mõistusega jõuavad arusaamisele, äratundmisele, et see on kasulik. Ja sellepärast me aitasime kaasa maa jaotamisele, kuigi olime teadlikud, et mitte selles pole väljapääs,» ütles V. I. Lenin 1918. aastal.⁶²

Võrumaal aastail 1944—1947 loodud viie sovhoosi — Sõmerpalu, Krootuse, Kollino, Mooste ja Ruusa — käsutuses tol ajal olnud maad moodustasid küll tühise osa üldisest põllumajanduslikust maast maakonnas, kuid nende saavutused põllunduse ja loomakasvatuse alal ületasid juba algusest peale tunduvalt nende ümbruskonna talupidajate saavutused.

1947. aasta lõpul kuulus Võrumaal sovhoosidele kokku 2862,3 ha maad, samal ajal kuulus üle 17 000 talundile Võrumaal kokku 249 878 ha.⁶³ Sovhoosides aga saadi harilikult umbes kaks korda rohkem saaki kui maakonna talundites keskmiselt. Kui näiteks 1947. aastal saadi Võrumaa taludes talivilja keskmiselt 13 ts ja suvilja 11,9 ts ha-lt,⁶⁴ siis Sõmerpalu sovhoosis andis talirukis hektarilt keskmiselt 33 ts, suvinisu 29 ts

⁵⁹ V. I. Lenin, Venemaa maatöölise ühingu asutamise vajadusest. Teosed, 25. kd., lk. 104.

⁶⁰ Н. Г. Каротамм, Коллективизация сельского хозяйства в Эстонской ССР, lk. 323.

⁶¹ V. I. Lenin, Majandus ja poliitika proletariaadi diktatuuri ajajärgul. Teosed, 30. kd., lk. 91.

⁶² V. I. Lenin, Kõne Moskva piirkonna kehvikute komiteede delegaatidele 8. novembril 1918. Teosed, 28. kd., lk. 157.

⁶³ VõRRA, f. 237, nim. 3, s.-ü. 33, l. 7.

⁶⁴ Sealsamas, l. 10.

ja oder 23 ts.⁶⁵ Ainult veidi nõrgemaid tulemusi saavutasid Mooste ja teised Võru maakonnas asuvad sovhoosid.

Kui 1947. aastal Võrumaal saadi lehmal keskmiselt 1600—1800 kg piima, siis Sõmerpalu sovhoosis oli see 3300 kg.⁶⁶ Umbes samasuguseid häid tulemusi saavutas ka Väimela Põllumajandustehnikumi õppemajand.

Umbruskonna talupidajatele avaldasid niisugused kõrged saagid suurt mõju, sest nende oma saagid olid 1947. aastal, nagu nägime, märksa madalamad, kuigi suuremad kui varasematel aastatel. 1947.—1948. aastal nende riiklike põllumajandusettevõtete läheduses loodud kolhoosidesse astunud talupojad kinnitasid, et neid veennud kolhoose looma sovhooside ja õppemajandi saavutused. Seda väitsid näiteks ka esimese Sõmerpalu vallas organiseeritud kolhoosi «Lydia Koidula» liikmed, kellele naabruses asus edukalt arenev Sõmerpalu sovhoos.⁶⁷

Umbes samasugust eeskuju sotsialistliku suurmaapidamise paremuste suhtes andsid sõjajärgsetel aastatel talupoegadele ka masina-traktorijaamad, mis peale selle tõhusalt abistasid uusmaasaajaid ja housteta talupoegi maa harimisel.

Tuleb tähendada, et nii vabariigi kui ka Võrumaa masina-traktorijaamad (neid oli Võrumaal kaks: Võru MTJ ja Pikajärve MTJ) täitsid üldiselt hästi nende pandud ülesanded. Nad tegid oma töö kõrgel agrotehnilisel tasemel ja sellega jäid talupidajad enamasti rahule.

A. Veimeri andmeil oli masina-traktorijaamade ühe traktori jõudlus vabariigis 1945. aastal keskmiselt (pehmes künnis) 166 ha, ühistute omadel 117 ha ja eraomanike valduses olevail ainult 75 ha.⁶⁸ Võrumaa TSN Täitevkomitee maaosakond andis 24. juunil 1947 välja tõendi esitamiseks vabariigi juhtivatele organitele selle kohta, et Võru masina-traktorijaam on kõik traktoritööd 1946. aastal sooritanud tähtaegadeks ja heakvaliteediliselt.⁶⁹ 1947. aasta oktoobris esitas EKP Võrumaa Komitee Võru masina-traktorijaama tema selleaastase hea töö eest autasustamiseks EKP Keskkomiteele.⁷⁰ Hästi töötas ka Pikajärve masina-traktorijaam, täites näiteks 1946. aastal põllutööde plaani 156% ulatuses.⁷¹

Kuid üldises põllutööde mahus jäi masina-traktorijaamade osa kuni kollektiviseerimiseni siiski võrdlemisi väikeseks. Kuigi masina-traktorijaamad aitasid näiteks 1946. aastal harida 32 tuhande talupoja maid, ei tähenda see kaugeltki seda, et nad tegid ära kõik vajalikud tööd nende talupoegade põldudel. Masina-traktorijaamade traktoristide arvele langes ainult osa, ja võib kindlasti öelda, et väiksem osa tööst nende talupoegade põldudel.

EKP Keskkomitee sekretär N. Puusepp ütles Keskkomitee X pleenumil veebruaris 1946, et meie vabariigis harisid masina-traktorijaamade traktorid 1945. aastal vaid 2,3% külvipinnast, erasektori hobustega aga hariti samal ajal 89,9%. Ulejäänud külvipind hariti masinaühistute traktorite, hobulaenuspunktide hobuste ja eratraktorite poolt.⁷²

1947. aastaks ei muutunud see vahekord kuigi palju masina-traktorijaamade kasuks. Võru maakonnas oli näiteks 1947. aastal kevadtööde maht pehmele künnile arvestatuna 165 439 ha, millest plaani järgi pidid Võru ja Pikajärve masina-traktorijaam harima kokku 3517 ha,⁷³ tegelikult aga harisid 3758,2 ha, mis teeb välja samuti umbes 2,3% kogu kevadtööde mahust.⁷⁴

Seda arvestades ei ole võimalik nõustuda I. Sorokini väitega, et «uusmaasaajate abistamise ülesanne langes täielikult masina-traktorijaamade ja kooperatiivsete masina-

⁶⁵ EKPA, f. 18, nim. 18-6, s.-ü. 10, l. 47.

⁶⁶ Sealsamas.

⁶⁷ «Tööraha Elu» 18. sept. 1948.

⁶⁸ EKPA, f. 1, nim. 1-37a, s.-ü. 37, l. 11.

⁶⁹ EKPA, f. 18, nim. 18-6, s.-ü. 10, l. 23.

⁷⁰ Sealsamas, l. 48.

⁷¹ VõRRA, f. 433, nim. 1, s.-ü. 11, l. 1.

⁷² «Talurahvaleht» 26. veebr. 1946.

⁷³ VõRRA, f. 237, nim. 3, s.-ü. 25, l. 98—102.

⁷⁴ Arvutatud VõRRA, f. 237, nim. 3, s.-ü. 25, l. 153 leiduvate andmete järgi.

ühistute õlgadele».⁷⁵ I. Sorokini selle väite paikapidamatus saab veel selgemaks, kui heidame pilgu Võrumaa TSN Täitevkomitee maaosakonna andmetele: 1946. aasta kevadel oli Võrumaal 1196 hobusetu uusmaasaajat, kellede kevadkülvipi plaan moodustas kokku 5438 ha. Sellest hariti masina-traktorijaamade abil 1188,24, hobulaenupunktide abil 1069,43, era- ja ühistute traktorite abil 889,20 ja talupoegade vastastikuse abistamise teel 2281,20 ha.⁷⁶

See masina-traktorijaamade suhteliselt väike osatähtsus põllutööde üldmahus ja ka hobusetu talupoegade abistamisel ei vähenda siiski nende osa meie põllumajanduse üleviimisel sotsialismi rööbastele. Sotsialistlike põllumajandusettevõtetenähtedena olid ka need üheks teguriks, mis soodustas kolhooside loomist. Kindlasti ei ole juhus, et Võrumaalgi loodi kolhoosid alguses just nendes valdades, kus asus masina-traktorijaam või mõni teine sotsialistlik põllumajandusettevõte, või ka nendes valdades, kus masina-traktorijaamade traktorid ulatuslikumalt töötasid. Nii teatas maakondlik ajaleht «Tööraha Elu» 2. novembril 1948, et tol ajal olid Võrumaal kollektiviseerimise alal eesrindlikumateks valdadeks Antsla ja Laheda, kus kolhoosidesse oli astunud vastavalt 15,5 ja 13,3% üksikmajapidamistest. Esimeses neist asusid teatavasti Pikajärve masina-traktorijaam, Kollino sovhoos ja Antsla Põllumajandustehnikumi õppemajand, Laheda vald kuulus aga Võru masina-traktorijaama tööpiirkonda. Ruusmäe, Misso, Haanja, Mäe, Saatse ja Meremäe valdades, kus ei asunud mitte ühtegi sotsialistlikku põllumajandusettevõtet ja masina-traktorijaamade traktorid ilmusid põldudele väga harva, ei oldud samal ajal hakkama saanud isegi kolhooside asutamise initsiatiivgruppide loomisega.

Kuigi Eesti NSV põllumajanduse materiaaltehniline baas ei olnud kollektiviseerimise alguseks veel saavutanud vajalikku taset, tuleb siiski märkida, et vabariigi varustus põllumajanduslike masinate ning seadmetega oli sel ajal tunduvalt parem, kui vanemates vennasvabariikides kollektiviseerimise eel 1928.—1929. aastal.

Meenutame, et 1929. aastal oli kogu Nõukogude Liidu põllumajanduses vaid 34 943 traktorit, mis tähendas, et ühe traktori kohta tuli 3234 ha külvipinda,⁷⁷ kusjuures eelmisel aastal oli traktorite poolt tehtud ainult 1% kevadkõnnist ja 0,2% viljakoristustöödest.⁷⁸ Eesti NSV-s oli aga juba 1945. aastal 1578 traktorit koguvõimsusega 17,8 tuhat HJ, 1948. aasta lõpuks tõusis nende arv 1900-le ja koguvõimsus 32,4-le tuhandele HJ-le⁷⁹ ning ühe traktori kohta kõigest 443 ha külvipinda.⁸⁰

Nii Eesti NSV-s üldse kui ka Võrumaal tegid ainult masina-traktorijaamade traktorid 1945.—1947. aastal protsentuaalselt ära rohkem töid kui kogu NSV Liidu traktoripark 1928. aastal. Kuid vabariigi traktoripargist oli neil aastail masina-traktorijaamadesse koondatud ainult 1/4 kuni 1/3. 1945. aastal oli meil masina-traktorijaamades 304 ja 1947. aastal 522 traktorit.⁸¹ Umbes analoogiline oli olukord ka teiste põllumajandusmasinate, nagu viljapeksu-, külvit-, kartulivõtu-, heina- ja viljaniidumasinate jms. osas.

Meie vabariigi põllumajanduse materiaaltehnilise baasi parem olukord enne kollektiviseerimist, võrreldes olukorraga NSV Liidus 1928.—1929. aastail, on suures osas sele-

⁷⁵ И. Сорокин, Некоторые вопросы работы Коммунистической партии Эстонии по восстановлению и развитию материально-технической базы сельского хозяйства республики в 1945—1948 гг., lk. 104.

⁷⁶ VÕRRA, f. 236, nim. Ia, s.-ü. 4, l. 43.

⁷⁷ V. M a a m ä g i, Mõningatest erinevustest üleminekul sotsialismi ehitamisele Balti Nõukogude vabariikides 1940.—1941. a. «Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised — Ühiskonnateaduste Seeria» 1963, nr. 1, lk. 38.

⁷⁸ В. П. Данилов, Создание материально-технических предпосылок коллективизации сельского хозяйства в СССР. М., 1957, lk. 391.

⁷⁹ И. Сорокин, Некоторые вопросы работы Коммунистической партии Эстонии по восстановлению и развитию материально-технической базы сельского хозяйства республики в 1945—1948 гг., lk. 103 ja 104.

⁸⁰ Н. С. Бузулук, Разрешение аграрного вопроса в Эстонии II. Москва-Таллин, 1950, lk. 624. (Käsikiri Eesti NSV TA Majanduse Instituudis.) N. Buzulukovi andmeid moodustas külvipind 1948. a. Eesti NSV-s 842 479 ha.

⁸¹ И. Сорокин, Некоторые вопросы работы Коммунистической партии Эстонии по восстановлению и развитию материально-технической базы сельского хозяйства республики в 1945—1948 гг., lk. 104.

tatav sellega, et Eesti NSV toetus vennasvabariikide abile ja sai neilt üha suuremal hulgal mitmesugust põllumajanduslikku tehnikat. Nii saabus meile näiteks 1947. aastal vennasvabariikidest üle 6000 põllutöömasina ja -riista, nende hulgas üle 100 traktori, 630 hobureha, 510 heinaniidu-, 311 kartulivõtu- ning ligi 400 külvimasinat jm.⁸² Seejuures saadi vennasvabariikidest moodsaid ning suurema tootlikkusega masinaid kui senised. Traktorite arv suurenes 1945.—1948. aastal ainult umbes viiendiku võrra, nende üldvõimsus aga kasvas ligikaudu kahekordseks. See oli kahtlemata tähtsaks eelduseks meie põllumajanduse kollektiviseerimise ettevalmistamisel, sest vanad, väikese võimsusega traktorid ning masinad olid vähesobivad tulevaste suurte ühispõldude harimiseks.

Meie põllumajanduse sotsialismi rööbastele üleminekut soodustas ka põllumajandusele vajalike kaupade sissevedu, mille väärtus kasvas 7,6 miljonilt rublalt 1946. aastal ligikaudu 13 miljonile rublale 1947. aastal.⁸³

*

Millise majandusliku taseme olid siis Võrumaa uusmaasaajad kollektiviseerimise alguseks saavutanud?

Teatavasti said uusmaasaajad 1947. aastani riigilt üsna tunduvat abi. Neile anti üle maareformiga vähendatud taludest võõrandatud loomi, põllutööriistu ja ehitusi, samuti äärmiselt odava hinnaga ehitusmaterjali ning võimaldati headel tingimustel riiklikku laenu. Tähtsaks teguriks, mis uusmaasaajate olukorda aitas parandada, oli neile riigi poolt tehtud suure soodustused maksude ja müügikohustuste osas. Peale selle olid uusmaasaajad alati eesõigustatud olukorras põllutööriistade ja masinate, väetiste, seemnevilja jm. vajalike kaupade ostmisel.

Võru maakonnas oli näiteks 1946. aasta aprilli lõpuks uusmaasaajaile üle antud 55 elumaja, 2265 majapidamishoonet, 687 hobust, 1960 sarvloomat, 1362 lammast, 861 siga jm.⁸⁴

Hoolimata kõigest sellest sai Võrumaa rohkem kui 2500-st uusmaasaajast 1947. aastaks ainult väike osa oma peavarju uue elumaja näol. 1945. aastal püstitati uusmaasaajate poolt 137 elumaja ja 1946. aasta jooksul valmis või oli valmimas 320 maja. Võrumaa TSN Täitevkomitee maosakonna vanemagronoom A. Müuga konstateeris 1946. aasta lõpul, et ehitustegevus uusmaasaajate keskel on nõrk.⁸⁵

On mõisteta, et kui talupojal puudub oma elumaja, ei saa tema majanduslikku olukorda eriti heaks pidada. Sedasama kinnitab ka tõsiasi, et veel 1946. aasta kevadel oli maakonnas 1196 ilma hobuseta uusmaasaajat.

Mõningal määral heidavad Võrumaa uusmaasaajate majanduslikule olukorrale valgest ka kuni 1946. aasta lõpuni talupidajatele antud laenud. Muidugi said neid laene mitte ainult uusmaasaajad, kuid laenude keskmiste suuruste järgi võime siiski otsustada, kuivõrd nad suutsid uusmaasaajate olukorda parandada.

Võru maakonnas anti ajavahemikus 1944 kuni 1. okt. 1946 üldse 7578 põllumajanduslikku laenu 18 170 650 rbl.⁸⁶ ulatuses. Sellest 2822 ehituslaenu kokku 7 752 055 rbl., keskmine laenu suurus seega 2747 rbl., 1327 laenu hobuse ostuks, kokku 3 570 131 rbl., keskmine laenu suurus 2690,4 rbl. ja 420 laenu lehma ostuks, kokku 446 367 rbl., keskmine laenu suurus 1062,8 rbl. Kõikide laenude keskmine suurus oli 2397,8 rbl.⁸⁷

Neid laene ei saa 1946. aasta hinnataset arvestades rahuldavateks lugeda, eriti kui veel silmas pidada seda, et vajalikud loomad tuli laenuaajail rõhuvas enamikus osta vabaturult. 1946. aasta kevadel aga maksis Võrumaal nõrga toitumusega hobune 7000—15 000 rbl., lehm 5000—7000 rbl. Laenude andmise eeldati, et laenu saajal on omal puudujääv summa olemas. Sageli see aga puudus ja suurel osal neist jäi vajalik ost tegemata.

⁸² E. Saueala, Vennasvabariikide abi Eesti NSV põllumajanduse taastamisele 1947. a. «Eesti Põllumajandus» 1948, nr. 1/2.

⁸³ Sealsamas.

⁸⁴ EKPA, f. 18, nim. 18-5, s.-ü. 1, l. 183.

⁸⁵ VõRRA, f. 237, nim. 2, s.-ü. 88, l. 86.

⁸⁶ Selleaegses vääringus.

⁸⁷ VõRRA, f. 237, nim. 2, s.-ü. 9, l. 71.

Nii oli 1. oktoobriks 1946 1327-st talupidajast, kes olid hobuse ostmiseks laenu saanud, tegelikult hobuse ostnud ainult 637, 420-st lehma ostuks laenu saanust oli lehma ostnud 250.⁸⁸ Muidugi tuleb siin arvestada seda, et osa laene kulutati ära teiseks otstarbeks ning osa võis kasutamata jääda müügipakkumiste puudumise tõttu. Kuid peamiseks põhjuseks oli ikkagi laenu väikus.

Räpina Põllumajanduslik Krediitühing märkis oma 1946. aasta aruandes otseselt, et «loomade muretsemiseks antav krediidisumma on liiga madal, mille tõttu uusmaasaaja sageli nii vähese laenuga ei suuda looma osta, eriti kui loomade hind kevadtööde tulekuga suureneb, kuna enamuse loomi tuleb osta vabaturul».⁸⁹

Võrumaal esines laenude andmisel sedagi, et laenu eriti vajav uusmaasaaja sai seda vähem kui vanatalunik. Nii oli Kanepi Põllumajanduslik Krediitühing 3. detsembriks 1946 andnud laene järgmiselt: 41 uusmaasaajale 107362 rbl., s. o. igale keskmiselt 2618,6 rbl., 25 juurdelõikesaajale 81860 rbl., seega igale keskmiselt 3274,4 rbl., ja 122 vanatalunikule 450411 rbl., seega igale keskmiselt 3692,1 rbl.⁹⁰

Seda, et uusmaasaajate krediteerimine vabariigis ei suutnud nende majanduslikku olukorda märgatavalt parandada, võib näha ka EKP Keskkomitee sekretäri N. Karotamme poolt vabariigi parteiaktiivile 21. märtsil 1947 esitatud andmetest. Ühenduses sellega märkis N. Karotamm muu hulgas, et selleks ajaks oli vabariigis saanud maad üle 25 tuhande maatamehe (uusmaasaaja). Laene aga oli samaks ajaks vabariigi talurahvale antud 160 miljoni rubla ulatuses.⁹¹ Kui oletada, et laenu oleksid saanud ainult need 25 tuhat uusmaasaajat, siis oleks nende laenu keskmiseks suuruseks olnud 6400 rubla. Sedagi ei saa pidada eriti suureks. Kuna aga laenu said ka teised talupidajad, siis on selge, et uusmaasaajale langeva laenu keskmine suurus oli vabariigis tunduvalt väiksem.

Mõningal määral iseloomustab uusmaasaajate majanduslikku olukorda ka see, et igal kevadel, kaasa arvatud 1947. aasta kevad, esines nendel seemnevilja puudust, sügisei aga oli raskusi seemnelaenu tagasimaksmisel. Võrumaal olid talupidajad näiteks 30. septembriks 1947 täitnud oma riiklikud teravilja müügikohustused juba 99,4% ulatuses, naturaaltasu masina-traktorijaamade traktorite töö eest aga oli tasutud kõigest 60,3%, kevadel saadud seemnelaenu oli tagasi makstud ainult 33%.⁹² Kuna masina-traktorijaamade traktorid töötasid peamiselt uusmaasaajate põldudel ning seemnelaenu said peamiselt nemad, siis on selge, et uusmaasaajatel esines isegi veel 1947. aastal suuri raskusi.

Näib, et uusmaasaajate majanduslik olukord ei olnud kollektiviseerimise eelõhtul parem ka teistes Balti vabariikides. S. Udatšini andmeil oli Läti NSV-s 1. juulil 1946 umbes 27% uusmaasaajatest ilma hobuseta, 32% ilma põllumajandusliku inventarita ja 7% ilma lehmata. Rohkem kui pooled uusmaasaajad olid tol ajal veel ilma elumajata ning majandushooneteta.⁹³

1947. aastaks tõusid uusmaasaajatest paremale järjele peamiselt need, kes varem olid olnud rentnikud ja omasid juba enne maa saamist loomi ning põllutööriistu, samuti need, kes said kätte kogu talundi tervikuna. Niisuguste uusmaasaajate arv oli aga suhteliselt väike.

Loomulikult ei tähenda eespool öeldu seda, et maareform ei muutnud uusmaasaaja olukorda paremuse poole. Maata ja vähese maaga talupoegi maaga varustades aitas ta sulastel ja kehvikel vabaneda kulakute orjusest ning asuda iseseisva arengu teele. Ei ole ega saagi olla mingit kahtlust, et maareformi tulemusena paranes endiste sulaste, teenijate ja kehvike olukord. Sellest annab tunnistust juba neile riigi poolt antud maa, loomad, inventar ja hooned. Iseasi on aga see, kas nad suutsid rajada majanduslikult tasuvad majapidamised.

⁸⁸ Sealsamas, l. 71.

⁸⁹ VõRRA, f. 259, nim. 1, s.-ü. 29, l. 57.

⁹⁰ VõRRA, f. 200, nim. 1, s.-ü. 1, l. 17.

⁹¹ N. Karotamm, Eesti NSV põllumajanduse ülesanded sõjajärgsel ajastul. Tallinn, 1947, lk. 4.

⁹² ЕКРА, f. 18, nim. 18-6, s.-ü. 10, l. 61—63.

⁹³ С. А. Удачин, Земельная реформа в Советской Латвии. Рига, 1948, lk. 364.

Sellest, et uusmaasaajad olid aastail 1947—1948 harilikult kolhooside loomise mõtte algatajateks, võime järeldada, et nad oma kogemuste põhjal olid jõudnud veenduda neis kindlates eelistes, mida nende elu tõeliseks jõukaks muutmiseks pakuvad kolhoosid. Kogu uusmaasaajate elu-olu aastail 1944—1947 juhtis neid kolhoosi poole, sest üksiktalupoegadena ei olnud nad võimelised saavutama erilist jõukust.

*

Kokku võttes võime konstateerida, et maareformi lõpuleviimise ajaks, s. o. 1947. aasta kevadeks, olid Võrumaal loodud vajalikud tingimused sotsialistlikule põllumajandusele üleminekuks. Suur osa töötavast talurahvast, esmajoones aga uusmaasaajad, nagu kuulsime, olid jõudnud veendumusele, et hoolimata riigi poolt neile antud abist, ei suuda nad üksiktalupidajatena kuigi kõrgele majanduslikule järjele tõusta.

Maakonnas tegutsevad sotsialistliku põllumajanduse ettevõtted — sovhoosid, masinatraktorijaamad ja põllumajanduslike õppeasutuste õppemajandid — olid selleks ajaks suutnud talurahvale oma töötlemuste põhjal veenvalt tõestada sotsialistliku suurtootmise eeliseid. Võrumaa põllumajanduse kollektiviseerimiseks oli nüüd veel tarvis läbi viia vajalik organisatoorne töö koos vajaliku selgitus- ning propagandatööga talurahva hulgas. Samuti seisis veel ees viimane võitlus kulakutega.

V. I. Lenin kirjutas juba 1918. aastal, et «kulakud on kõige elajalikumad, kõige tooremad, kõige metsikumad ekspluataatorid, kes on teiste maade ajaloos korduvalt restaupeeritud mõisnike, tsaaride, pappide ja kapitalistide võimu».⁹⁴

Et Võru maakonnas polnud põllumajanduse kollektiviseerimine mõeldav ilma eelneva kulakute klassi hävitamiseta, seda näitas kogu sõjajärgsete aastate ajalugu kuni kollektiviseerimiseni. Kulakud olid selleks jõuks, kes Saksa okupatsiooni päevadel okupante aktiivselt abistas ning peale okupantide väljakihutamist hakkas küünte ja hammastega vastu kõikidele nõukogude võimu üritustele. Kulakud olid ühtlasi baasiks nõukogude võimu vastu relvaga väljaastunud bandiitidele, kes ka ise olid enamasti pärit kulakute hulgast.

Sellepärast ei ole mingit kahtlust, et kulakute kui klassi likvideerimine oli paratamatuks eelduseks sotsialistlikule suurtootmisele üleminekul nii Võrumaa kui ka kogu Eesti NSV põllumajanduses. Kuid selle küsimuse käsitlemine ei mahu enam käesoleva artikli raamidesse.

*Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Ajaloo Instituut*

Saabus toimetusse
23. VIII 1963

ОБ ОБРАЗОВАНИИ ПРЕДПОСЫЛОК КРУПНОГО СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО ПРОИЗВОДСТВА В УЕЗДЕ ВYРУМАА В 1944—1947 гг.

Э. Лааси

Резюме

В настоящей статье рассматривается возникновение предпосылок коллективизации в одном из бывших уездов Эстонской ССР — Вырумаа. Автор выбрал объектом своего рассмотрения этот уезд потому, что он относится к тем уездам, где послевоенная земельная реформа и развивавшаяся вокруг нее классовая борьба носили наиболее острый характер.

Вследствие упорного сопротивления классового врага послевоенная земельная реформа затянулась и в уезде Вырумаа на более длительное время, чем предполагалось первоначально.

Первая попытка провалить советскую земельную реформу состоялась уже в октябре—ноябре 1944 г., когда по республике распространялись слухи о возможном возвращении немецких оккупантов или прибытии англо-американских войск в Эстонию.

⁹⁴ V. I. Lenin, Seltsimehed-töölised! Lähme viimsesse, otsustavasse lahingusse! Teosed, 28. kd., lk. 39.

Одновременно с этим, в отношении безземельных и бедняков, которые осмелились принимать стобранную у кулаков землю, широко применяли шантаж с угрозами жестокого возмездия. В результате этого в уезде Вырумаа до ноября 1944 г. была получена только небольшая доля ожидаемых заявлений на получение земли. Только после того, когда Красная Армия 24 ноября 1944 г. окончательно освободила территорию Эстонской ССР от гитлеровской оккупации, исчез страх перед возвращением оккупантов, и количество заявлений на получение земли стало в Вырумаа больше 5,5 тысяч.

Если влияние клеветы и угроз, распространяемых кулацкими элементами против земельной реформы, были под руководством Коммунистической Партии вскоре преодолены, то борьба с фиктивным делением земли и другими искажениями реформы продолжалась до середины 1947 г. К этому времени были исправлены искажения земельной реформы в 18,2% хуторов, затронутых реформой. В уезде Вырумаа фиктивное разделение имело место во всех волостях без исключения.

Лишь с ранней осени 1946 г. до мая 1947 г. было в уезде Вырумаа раскрыто примерно 180 случаев фиктивного разделения земли, при которых кулаки пытались сохранить земельные отрезки, имеющиеся у них кроме разрешенных законом.

В мае 1947 г., ко времени окончания земельной реформы, из 17 324 хозяйств, существующих в уезде Вырумаа, было 2577 хуторов новоземельцев, созданных в ходе земельной реформы; 3104 хутора — получившие в ходе реформы добавочные отрезки земли, и 4008 хуторов, которым реформа уменьшила землепользование. Остальные 7635 хуторов остались реформой нетронутыми.

В результате послевоенной земельной реформы в уезде Вырумаа получили перевес хозяйства средней величины (10—30 га), составлявшие 61,2% из общего количества крестьянских хозяйств. Эти хозяйства занимали свыше 80% всей земли крестьянских хозяйств уезда. Не стало больше крупных хозяйств с количеством земли более 30 га, и значительно уменьшился удельный вес 5-гектарных бедняцких хозяйств.

Земельная реформа значительно уменьшила разницу между зажиточными слоями деревни и бедняками еще и тем, что большая часть отужденного реформой у кулаков инвентаря и скота были переданы новоземельцам. В том же направлении влияла и налоговая политика советской власти, создающая известные льготы для бедняков.

Но несмотря на все это большинство бедняков и безземельных крестьян, получивших в 1944—1947 гг. землю, не стали к 1947 г. и даже позже крестьянами-средняками. Обстоятельство, что новоземельцы каждую весну, включая и 1947 г., испытывали недостаток в семенах, а осенью затруднения с возвратом государству должного семенного зерна, наглядно характеризует экономическое положение этих хозяйств.

Например, к 30 сентября 1947 г. Вырумааские крестьяне выполнили государственные поставки по зерну на 99,4%, но расчеты с МТС за работу тракторов были выполнены натуроплатой всего на 60,3%, из полученных весной семян было возвращено только 33%. Так как тракторы МТС работали в основном на полях новоземельцев и они главным образом получили ссуду семенами, то становится ясным, что перед новоземельцами даже в 1947 г. стояли большие экономические трудности.

Из более чем 2500 Вырумааских новоземельцев смогли к 1947 г. построить себе дома только 457 (из них часть была еще недостроено), в 1946 г. 1196 новоземельцев не имели лошадей.

Новоземельцы пришли к 1947—1948 гг., на основе собственного опыта, к выводу, что только колхозный путь ведет их к зажиточной жизни и поэтому главным образом среди них выявились инициаторы создания колхозов.

Коммунистическая партия и Советское правительство, проводившие земельную реформу в Эстонской ССР, не ставили своей задачей сохранения единоличных хозяйств. Земельная реформа проводилась по желанию подавляющего большинства крестьянства, но она должна была помочь середнякам и беднякам убедиться в невозможности зажиточной и культурной жизни при единоличном хозяйстве. Эту задачу земельная реформа выполнила, став одной из предпосылок перехода сельского хозяйства республики на социалистические рельсы.

Преимущества социалистического хозяйства показывали крестьянам и социалистические предприятия — совхозы и МТС, а также механизация сельского хозяйства. Пять совхозов, созданных в 1944—1947 гг. в уезде Вырумаа, хотя ими и обрабатывалась ничтожная часть из общей сельскохозяйственной земли, но по своим достижениям с самого начала значительно превысили уровень окружающих крестьянских хозяйств. Поэтому не приходится удивляться, что многие члены колхозов, созданных в 1948—1949 гг. вблизи государственных сельскохозяйственных предприятий, объясняли, что при вступлении в колхоз на них повлияли трудовые достижения совхозов, учебных хозяйств и МТС.

Но нужно указать, что материально-техническая база сельского хозяйства не достигла к началу коллективизации в республике особенно высокого уровня. Одновременно с этим можно отметить, что положение в этой области было все-таки значительно лучше, чем в старших братских республиках в 1928—1929 гг.

Так, например, в 1928 г. в Советском Союзе осуществляли только 1% весеннего сева тракторами. А в уезде Вырумаа в 1947 г. осуществляли только тракторами МТС 2,3% из общего объема посевных работ; при этом в то же время в Вырумаа было довольно много тракторов, принадлежавших сельскохозяйственным объединениям и частным лицам, работа которых не учитывалась.

Лучшее положение нашей республики в области материально-технической базы накануне коллективизации объясняется тем, что Эстонская ССР могла опираться на помощь других республик, откуда была получена различная сельскохозяйственная техника. При этом ввоз сельскохозяйственной техники из братских республик, который сначала был скромным, показывал из года в год тенденцию роста. В 1946 г., например, в Эстонскую ССР ввезли 1000 сельскохозяйственных машин, а в 1947 г. уже — 6000.

Это создало твердую предпосылку для перехода нашей деревни на социалистический путь.

Одной из важнейших предпосылок для коллективизации нашего сельского хозяйства была ликвидация кулачества как класса, так как кулачество было той силой, которая упорно сопротивлялась коллективизации. Без ликвидации класса кулачества была немислима коллективизация — это показывает вся послевоенная история уезда.

*Институт истории
Академии наук Эстонской ССР*

Поступила в редакцию
23. VIII 1963

ON THE FORMATION OF PRECONDITIONS FOR A GRAND-SCALE SOCIALIST PRODUCTION IN THE PROVINCE OF VÖRUMAA IN 1944—1947

E. Laasi

Summary

The author discusses the formation of preconditions for effecting collectivization in one of the former Estonian provinces — in Võrumaa. The author has selected this province as a subject of his observations on account of the fact that it belongs to regions where the post-war agrarian reform and the class struggle involved took an extremely acute turn.

On account of an embittered resistance of the enemies of the working class, the post-war agrarian reform in the province of Võrumaa was protracted for a much longer period than planned.

The first attempts to frustrate the Soviet agrarian reform were already made in October-November 1944, when rumours spread in the province of a possible return of German fascist occupants, or of a possible arrival to Estonia of Anglo-American forces. Simultaneously, the landless and poor peasants who had dared to accept landed property confiscated from kulaks, were threatened with merciless revenge. As a result, only a much smaller number of applications than expected were handed in for obtaining farmlands. It was only after the final liberation of Estonian territory by Red Army forces on November 24, 1944, that the fear of the return of fascist occupants vanished and the number of applications for farmlands rose to 5.5 thousand and even more.

If the influence of slander and threats by kulak elements, directed against the agrarian reform, was soon counteracted under the guidance of the Communist Party, the struggle against fictitious allotments of land and other misusages of the reform continued till the middle of 1947. By that time corrections were made in misinterpretations of the reform in connection with 18.2% of the farms diminished by the reform. In Võrumaa, the fictitious distribution of landed property had taken place in all the valds (smaller administrative unit) without a single exception.

It was only from autumn 1946 to May 1947 that about 180 cases of a fictitious allotment of lands were revealed, the kulaks attempting to retain the lands cut from them in excess of those permitted by the law.

In May, 1947, by the time of the completion of the agrarian reform, out of 17,324 landholdings existing in the province of Võrumaa, 2,577 were those of new landholders who received them in the course of the reform; 3,104 farms — those which received additional allotments in the course of the reform, and 4,008 — farms with lands diminished as result of the reform. The rest, 7,635 farms were not affected by the reform.

As a result of the post-war agrarian reform, farms of an average size (10—30 hectares) gained the majority in Võrumaa, constituting 61.2% of the total number of

farming estates in that province. The land under these estates made up 80% of the total of the land cultivated by farmers in Võrumaa. There were no longer any farming estates of a size exceeding 30 hectares, and the farms of 5 hectares allotted to landless farmers were considerably enlarged.

The agrarian reform decreased to a great extent the difference between the rich and poor inhabitants of the countryside, and the more so on account of the fact that a great part of the farming inventory and cattle expropriated by the reform from kulaks was handed over to the new landholders. The taxation policy adopted by the Soviet power, which considered the interests of the new landholders, also contributed to this end.

In spite of all this, a great majority of the former poor and landless peasants who had received lands in 1944—1947 did not become farmers by 1947 and even later. The circumstance that the new landholders suffered from a shortage of seeds every spring, that of 1947 including, and in the autumn had difficulty in returning the corn lent to them for sowing by the state, characterizes well enough the economic state of these landholds.

For example, by September, 1947, the peasants of Võrumaa had delivered 99.4% of the corn due to the state, but of their debts to the Motor and Tractor Station for the work of the tractors only 60.3% were paid, and of the seeds lent by the state in spring only 33% were returned. As the tractors worked mainly in the fields of the new landholders who were also the chief recipients of the loan of seeds, it is quite obvious that these landholders were in great economic difficulties even in 1947.

Of more than 2,500 new landholders of Võrumaa, only some 457 had been able to build new houses (part of which was even unfinished) by 1947. In 1946, 1,196 new landholders had no horses.

In 1947—1948 the new landholders, on the basis of their own experience, came to the conclusion that only collectivization would bring them prosperity, and as a result, they became the main initiators of the organization of collective farms.

The Communist Party and the Soviet Government, when effecting the agrarian reform, did not aim at a preservation of individual farms. The agrarian reform was carried out at the wish of a vast majority of peasants, but it had to help convince the middle and poor peasants of an impossibility of a prosperous and cultural life in the presence of individual farming. The reform fulfilled this task, becoming one of the prerequisites for a transition of the republic's agriculture to collective farming.

The advantages of socialist agriculture were shown to the peasants by socialist enterprises — state farms and Motor and Tractor Stations as well as by the mechanization of agriculture. Five state farms established in Võrumaa in the years 1944—1947, though cultivating but an inconsiderable part of the total arable land, still exceeded the average level of achievements from the very beginning, in comparison with the farming estates surrounding them. Therefore it was no surprise when a number of the members of collective farms organized in the neighbourhood of state farms in 1948—1949 declared that their joining the kolkhozes was greatly influenced by the achievements of state farms, state training farms and Motor and Tractor Stations.

It is, however, necessary to point out that the material and technical basis was on a rather poor level in our Republic at the beginning of the collectivization. At the same time it can be said that in this respect the conditions prevailing in Estonia were much more favourable than in the older sister republics in the years 1928—1929.

Thus, for example, in 1928, only 1% of spring sowing was effected by tractors in the Soviet Union. In the province of Võrumaa, however, 2.3% of the total bulk of spring sowing in 1947 was effected by tractors of the Tractor and Motor Station only; at the same time, there was a considerable number of private-owned tractors as well as those belonging to agricultural cooperatives, whose work was not taken account of.

The better position of our Republic in respect to the material and technical basis on the eve of collectivization is explained by the fact that the Estonian S.S.R. was assisted by sister republics who provided her with various agricultural machinery. The imports of this machinery, rather inconsiderable at the beginning, showed a tendency of growth from year to year. In 1946, e.g., 1,000 agricultural machines were imported, whereas in 1947 their number already amounted to 6,000.

This served as a firm precondition for a transition of our countryside upon the road of socialism.

One of the most important preconditions for the collectivization of our agriculture was the liquidation of the kulaks as a class, since kulaks constituted a force which offered stubborn resistance to collectivization. Without a liquidation of the kulak class, collectivization could not have been carried out, proof of which is the entire post-war history of the province of Võrumaa.